

Олена Покусова

зав. сектору ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

Моніторинг використання галузевих періодичних видань як необхідна умова піднесення якості формування фонду Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського

У статті проаналізовано результати моніторингу ефективності використання періодичних видань з питань педагогіки, психології та освіти з фондів Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського.

К л ю ч о в і с л о в а: періодичні видання, моніторинг, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, інформаційне забезпечення.

The paper describes the main results of monitoring the efficiency of serials on Pedagogy, Psychology and Education of the V. Sukhomlinskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine.

К е у в о р д s: V. Sukhomlinskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine, periodicals, monitoring, information providing.

Динамічний розвиток науки, постійне оновлення наукової інформації та збільшення її обсягу вимагають від наукової бібліотеки постійного удосконалення комплектування фонду згідно з інформаційними запитами сучасних користувачів.

Рівень інформаційного забезпечення в науковій книгозбірні залежить, насамперед, від якості формування її інформаційного ресурсу, а також швидкості і точності пошуку, можливостей отримання максимально повної інформації про наявність документів та їх зміст.

З точки зору актуальності й оперативності отримання інформації, найбільшу цінність становлять періодичні видання. Саме тому вони і є сьогодні найбільш запитуваним сегментом у величезному різноманітті фондів бібліотеки. Будучи важливим інформаційним ресурсом, фонд періодичних видань потребує постійної уваги з боку бібліотечних фахівців.

Головне завдання бібліотеки – визначення відповідності репертуару періодики запитам користувачів. Оскільки на комплектування фонду бібліотек негативно впливають недостатнє фінансування та постійне підвищення передплатних цін на періодичні видання, перед книгозбірнями постає гостра проблема вивчення інтенсивності використання наявних періодичних ресурсів, визначення завдань щодо поліпшення комплектування цих фондів для забезпечення фахових потреб користувачів навіть у таких скрутних умовах.

Метою даної статті є систематизація, узагальнення результатів моніторингу використання періодичних видань з питань педагогіки, психології й освіти з фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Журнальна періодика постійно перебуває у полі зору науковців і фахівців бібліотечної справи. Ще наприкінці XIX ст. книгознавець М. Лісовський [7] порушував питання про необхідність вивчення періодичних друкованих видань, а українські бібліотекознавці Д. Балика [1], О. Карпинська [1] – про вивчення складу читачів, їх запитів щодо періодики та врахування цих чинників при комплектуванні бібліотечних фондів. У центрі уваги сучасної бібліотечної науки перебуває проблема співвідношення інформаційних потреб та наявних інформаційних ресурсів, покликаних їх задовольняти. Цьому питанню присвячено низку публікацій як зарубіжних, так і вітчизняних фахівців. Зокрема, у працях К. Великової [3], М. Драбкіної [3] розкривається досвід роботи бібліотеки навчального закладу з журнальним фондом, його хронологічний, географічний розподіл та частота запитів. Дослідники Центральної бібліотеки Пушчинського наукового центру РАН висвітлюють методику та результати моніторингу інформаційних потреб науковців у журнальній періодиці, аналізують динаміку книговидачі. Л. Карпова [6] у своїй публікації окреслює завдання й принципи щорічного моніторингу запитуваності періодичних видань з фондів Центральної наукової бібліотеки ім. Я. Коласа НАН Білорусії.

На важливість моніторингу інформаційних запитів користувачів вказують у своїх роботах й українські дослідники: О. Василенко [2], С. Верещагіна [8], Н. Горбенко [4], О. Ісаєнко [5], О. Лопата [8], П. Рогова [9], Г. Степанченко [11], Я. Чепуренко [9] та ін. Зокрема, Н. Горбенко [3] проаналізувала українську журнальну періодику Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського за 1947–2009 рр. П. Рогова [9] і Я. Чепуренко [9] висвітлили роль ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського у задоволенні інформаційних потреб сучасних користувачів. Г. Степанченко [11] розкрила результати моніторингу щодо ефективності використання фонду періодичних видань у Науково-технічній бібліотеці Національного університету «Львівська політехніка». На основі дослідження авторка формулює пропозиції щодо поліпшення обслуговування читачів періодичними виданнями. Моніторинг використання інформаційних ресурсів залів періодичних видань також здійснюють науковці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського С. Верещагіна [8], О. Ісаєнко [5], О. Лопата [8]. Ними визначено основні завдання моніторингу документного потоку, описано результати моніторингового дослідження ефективності використання інформаційних ресурсів залів періодичних видань, що дало змогу з'ясувати склад користувачів і тематику читачьких запитів на журнали з різних аспектів знань. Н. Самохіна [10] у своїх статтях наголошує на важливості формування «ядра» бібліотечного фонду, що відображає функції, профіль і тип даної книгозбірні. У дисертаційному дослідженні О. Василенко «Бібліотечна статистика в Україні» [2] проаналізовано структуру системи статистичних показників на різних рівнях бібліотечної статистики відповідно до розвитку бібліотечно-інформаційної діяльності на сучасному етапі.

Створення повноцінного журнального фонду, орієнтованого на науково-інформаційне забезпечення розвитку національної освіти, вітчизняної педагогічної та психологічної науки і практики, систематичне вивчення інформаційних запитів користувачів – пріоритетні напрями діяльності ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Так, у рамках НДР «Теоретичні та науково-практичні аспекти створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу у Державній науково-педагогічній бібліотеці України ім. В. О. Сухомлинського» (наук. кер. – старш. наук. співробітник, канд. іст. наук П. І. Рогова) 2012 р. було проведено дослідження ефективності використання періодичних видань з питань педагогіки, психології й освіти. Його мета – визначення переліку найбільш запитуваних періодич-

них видань задля корекції передплати й вироблення стратегії максимально ефективного забезпечення читачьких запитів в умовах обмеженого фінансування.

Об'єктом дослідження стала журнальна періодика з питань педагогіки, психології й освіти за 2011–2012 рр. відкритого фонду загального читального залу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Завдання дослідження:

1. Виокремити кількісні та якісні характеристики періодичних видань з питань педагогіки, психології й освіти, наявних у відкритому фонді загального читального залу головного приміщення ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

2. Проаналізувати частоту використання фахових російських та українських періодичних видань.

3. Дослідити найбільш активну частину фонду (ядро) української й російської періодики з питань педагогіки, психології й освіти.

4. Визначити категорії читачів, які користуються означеними періодичними виданнями.

В системі аналізу використання фонду журнальної періодики велика увага приділялася читачьким замовленням, в яких фіксується інформація щодо назви журналу й категорії користувачів. Предметом дослідження, здійсненого на основі відкритого фонду загального читального залу головного приміщення ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, стали замовлення читачів за період із 1 січня 2011-го по 30 грудня 2012 р. За цей час до читального залу надійшло 22 627 запитів на фахові періодичні документи з питань педагогіки, психології й освіти, з яких, на українські – 14 348, російські – 8279.

Для пошуку наявної у фонді ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського журнальної періодики використовувався «Каталог періодичних видань України» за 2011/12 рр. Науковими співробітниками, за показником обертаності, було проаналізовано 143 назви українських журналів та 79 назв російських видань, що становить 63 % від загальної кількості отриманих Бібліотекою назв періодики.

Характеристика переліку журналів з питань педагогіки, психології й освіти показала, що у фонді збільшився репертуар періодичних видань психолого-педагогічної тематики. Порівняно з 2011 р. він поповнився 12 новими журналами, які щойно почали виходити у світ. Такі видання, як «Вісник науково-методичних досліджень Вінницького гуманітарно-педагогічного коледжу», «Довідник директора школи», «Довідник класного керівника», «Інформатика та інформаційні технології», «Медична сестра дошкільного закладу», «Методист», «Методичні діалоги», «Освітологія», «Перша вчителька», «Пси-

хологічна служба школи», «Психология и соционика межличностных отношений», «Психология і особистість», «Учитель початкової школи» знайомлять користувачів з різними проблемами виховання і освіти, кадровим менеджментом, соціальним захистом вчителів. Збільшення кількості періодичних видань у фонді ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського сприяє більш повному інформаційному забезпеченню її користувачів.

При визначенні частоти використання фахових періодичних видань було виділено два блоки журналів: перший – українські, другий – російські. Кожен з них ділився на три групи, зумовлені частотою запитуваності, а саме: ядерні, активні, пасивні. Першу групу (ядерну) становили видання, що запитувалися користувачами протягом хронологічних меж дослідження більш ніж 300 разів, другу (активну) – від 100 до 299 разів, третю (пасивну) – від 1 до 99 разів. Такий поділ, на наше переконання, є найбільш логічним, адже дає більш повну і неупереджену характеристику інформаційних запитів користувачів. Варто зазначити, що періодичних видань, які не використовувались взагалі, не було виявлено.

Розподіл використання українських і російських фахових періодичних видань бібліотечного фонду за частотою запитуваності демонструє таблиця 1.

Таблиця 1

Розподіл українських та російських журналів за частотою запитуваності

Група	Українські фахові періодичні видання	Російські фахові періодичні видання
Ядерні	23 (16 %)	12 (15 %)
Активні	34 (24 %)	26 (32 %)
Пасивні	86 (60 %)	42 (53 %)

У процесі дослідження було встановлено, що найбільшу групу фахових періодичних документів становить пасивна категорія. Це пояснюється як появою нових журналів, що почали виходити лише з 2012 р. і не є досить знаними читачами, так і надходженням до бібліотеки деяких періодичних видань із запізненням (через що втрачається актуальність публікацій). Нами визначено, що найвищим попитом серед видань України користуються журнали: «Англійська мова та література», «Вивчаємо українську мову та літературу», «Молодь і ринок», «Початкове навчання та виховання»; Росії – «Вопросы психологии», «Дошкольная педагогика», «ОБЖ. Основы безопасности жизни», «Педагогика» та ін. Протягом періоду, що досліджувався, було виявлено: ядро фонду фахових періодичних видань становить 35 назв. Вони аналізувалися таким чином: розподіл періодики за галузевими питаннями (див. табл. 3), типологічний аспект (див. табл. 4), журнали, що вводяться до електронного каталогу БД «Періодика», кількість запитів, відсоток від загальної

книговидачі та періодика, представлена в інформаційному ресурсі «Наукова періодика України з питань педагогіки й психології» (див. табл. 2).

Таблиця 2

Найбільш активна частина фонду українських та російських періодичних видань

№ з/п	Назва журналу	Журнали, що розписуються в ЕК Бібліотеки	Журнали, що представлені в інформ. ресурсі «Наукова періодика НБУВ»
1	Англійська мова та література	+	
2	Вестник образования России	–	
3	Вивчаємо українську мову та літературу	+	
4	Вища школа	+	+
5	Вопросы психологии	+	
6	Воспитание и обучение детей с нарушениями развития	+	
7	Директор школы	+	
8	Дошкільне виховання	+	–
9	Дошкольная педагогика	+	
10	Дошкольное воспитание	+	
11	Молодь і ринок	+	+
12	Музичний керівник	–	
13	ОБЖ. Основы безопасности жизни	–	
14	Педагогика	+	
15	Педагогична майстерня	–	
16	Позашкільна освіта	+	
17	Початкова школа	+	–
18	Початкове навчання та виховання	+	
19	Право и образование	+	
20	Практична психологія та соціальна робота	+	–
21	Профессиональное образование. Столица	+	
22	Профтехосвіта	+	
23	Психология и соционика межличностных отношений	–	
24	Психология обучения	+	
25	Рідна школа	+	+
26	Русский язык и литература в школах Украины	–	
27	Среднее профессиональное образование	+	
28	Трудове навчання в школі	+	
29	Українська література в загальноосвітній школі	+	+
30	Українська мова і література в школі	+	+
31	Фізика в школах України	–	
32	Хімія	+	
33	Шкільному психологу. Усе для роботи	+	
34	Школа	+	
35	Шлях освіти	+	–

Аналіз групи ядерних журналів з питань педагогіки, психології й освіти виявив, що вони висвітлюють різні галузеві питання, а саме (див. табл. 3):

Таблиця 3

Розподіл періодичних видань за галузевими питаннями

Галузеві питання	Кількість журналів (назва)
загально-педагогічні	8
дошкільна освіта	4
початкова освіта	3
середня освіта	10
спеціальна освіта	4
вища освіта	2
психологічні видання	4

Аналізуючи ядро журнальної періодики, ми дійшли висновку, що спектр читацьких потреб досить широкий, а запити кожної категорії користувачів вирізняються своєю специфікою. Проте, на сьогодні загалом превалює інтерес до науково-методичних видань, що висвітлюють питання середньої освіти. Довідково-інформаційні та науко-

во-теоретичні видання з проблематики вищої освіти запитують найменше (див. табл. 4).

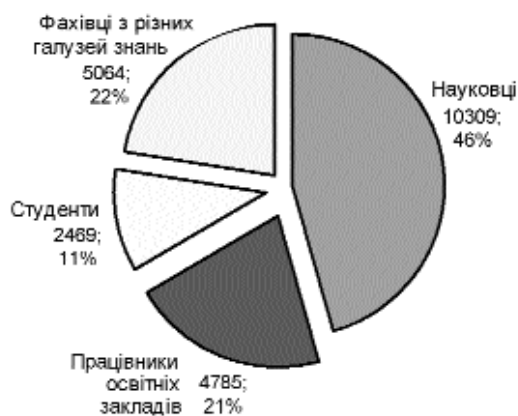
Таблиця 4

Ядерні періодичні видання за цільовим призначенням

Типологічний аспект	Кількість журналів (назва)
науково-методичні видання	23
науково-практичні видання	3
науково-педагогічні	2
науково-теоретичні	1
наукові	3
види з невизначеним типом	3

Варто зазначити, що 28 назв журналів, які становлять ядро фонду української та російської фахової періодики, вводяться до електронного каталогу (ЕК) БД «Періодика» ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, а 9 назв журналів, зокрема «Вища школа», «Дошкільне виховання», «Молодь і ринок», «Початкова школа», «Практична психологія та соціальна робота», «Рідна школа», «Українська література в загальноосвітній школі», «Українська мова і література в школі», «Шлях освіти», представлені в повнотекстовому інформаційному ресурсі «Наукова періодика України з питань педагогіки й психології» (<http://www.dnpb.gov.ua/id/975/>).

Склад фонду та контингент читачів взаємопов'язані та взаємозалежні. Відповідно до інтересів та рівня кваліфікації користувачів відбувається оцінювання, добір і комплектування джерел інформації. З огляду на це, наступним завданням дослідження стало визначення основних категорій користувачів вітчизняної періодики з питань педагогіки, психології й освіти (див. діаграму).

Діаграма. Використання періодичних видань різними категоріями користувачів

Як і раніше, основними користувачами ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, зокрема фонду періодичних видань, є науковці інститутів Національної академії педагогічних наук України. Саме ця категорія робить найбільшу кількість запитів 10 309 (46 %) на періодичку психолого-педагогічної тематики, що го-

ворить про належне задоволення їхніх інформаційних потреб. Зовсім інша картина спостерігається у категорії «студенти» – 2469 (11 %), відсоток їх запитів різко знизився порівняно з минулими роками, що й стало причиною зменшення кількості користувачів даної категорії. Інформаційні запити фахівців з різних галузей знань – 5064 (22 %) у багатьох питаннях перетинаються з читацькими інтересами працівників освітніх закладів 4785 (21 %) і їх практично такою ж мірою інтересують вітчизняні періодичні видання.

Отже, вивчення використання періодичних видань з питань педагогіки, психології й освіти дало змогу з'ясувати основні пріоритети інформаційних запитів користувачів, а також надати рекомендації щодо поліпшення якості формування фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та його популяризації.

Насамперед, для активації використання фонду вітчизняної журнальної періодики, на нашу думку, потрібно й надалі щорічно здійснювати дослідження використання періодичних видань з питань педагогіки, психології й освіти; вивчати читацький контингент; проводити поточний моніторинг за показником обертаності, який враховує і періодичність виходу журналу, і кількість запитів; популяризувати пасивну частину фонду періодичних видань шляхом організації різноманітних виставок, зокрема нових надходжень безпосередньо у читальному залі та віртуальних (з представленням обкладинки та змісту номера) на порталі Бібліотеки; використовуючи широкий спектр культурно-просвітницьких заходів, сприяти залученню категорії читачів «студенти» до користування бібліотекою взагалі та галузевою періодикою зокрема; організувати зустрічі з представниками видавництва періодичних видань.

Список використаних джерел

1. Балика Д. А. Інтереси читачів-українців загальної читальні ВБУ / Д. А. Балика, О. Є. Карпинська // Життя й революція. – 1927. – № 3. – С. 334–344.
2. Василенко О. М. Бібліотечна статистика в Україні : (1992–2005 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.08 / Ольга Миколаївна Василенко; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2007. – 20 с.
3. Великова К. М. Анализ использования научных периодических изданий / К. М. Великова, М. И. Дробкина // Науч. и техн. б-ки СССР. – 1985. – № 10. – С. 10–13.
4. Горбенко Н. А. Фонд педагогічних журналів України (1947–2009) : аналіз використання в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського / Н. А. Горбенко // Наукові праці Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського. Вип. 3. Науково-методичні та організаційні засади інформаційно-аналітичного забезпечення педагогічної науки, освіти і практики України: стан та перспективи / Нац. акад. пед. наук Ук-

раїни, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [редкол. : Л. А. Дубровіна, В. А. Вергунов, П. І. Рогова та ін.]. – К. : Нілан-ЛТД, 2012. – С. 324–334.

5. *Ісаєнко О.* Дослідження інформаційних потреб і запитів користувачів електронних науково-інформаційних ресурсів Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського / *О. Ісаєнко* // Вісн. Кн. палати. – 2007. – № 8. – С. 22–25.

6. *Карпова И. Л.* Возможности мониторинговых исследований периодических и продолжающихся изданий в Центральной научной библиотеке им. Я. Коласа НАН Беларуси / *Карпова И. Л.* // Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития : науч.-практ. и теорет. сб. / Междунар. асоц. акад. наук, Совет директоров науч.б-к и информ.центров ; [междунар. редкол. : А. С. Онищенко, А. И. Алиева-Кенгерли, А. А. Аслитдинова и др.]. – К., 2007. – Вып. 5. – С. 52–57.

7. *Лисовский Н. М.* Собрание и разработка статистических сведений о книгоиздательстве и периодической печати в России / *Н. М. Лисовский* – СПб : Владимир. паровая типо-литогр., 1896. – 26 с.

8. *Лопата О.* Моніторинг використання інформаційних ресурсів періодичних видань / *О. Лопата, С. Верещагіна* // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. – К., 2005. – Вип. 14. – С. 240–263.

9. *Рогова П. І.* Інформаційні потреби в ресурсах психолого-педагогічної тематики як об'єкт наукового дослідження / *П. І. Рогова, Я. О. Чепуренко* // Педагогіка і психологія. – 2009. – № 2. – С. 141–149.

10. *Самохіна Н. Ф.* Організація інформаційних ресурсів для оптимізації їх використання / *Н. Ф. Самохіна* // Бібл. вісн. – 2004. – № 5. – С. 17–20.

11. *Степанченко Г.* Моніторинг ефективності використання періодичних видань у Науково-технічній бібліотеці Національного університету «Львівська політехніка» / *Галина Степанченко* // Вісн. Львів. ун-ту. – Л., 2012. – Вип. 7. – С. 318–324. – (Серія. «Книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології»).